

na polji . . . Toda kako neznatne uspehe smo dosegli! Naravno! Znanstveno raziskavanje slovenskega jezika je namreč pokazalo, da že naši pisatelji XVI. veka niso poznali tega umetnega razločka; pokazalo je, da je *u* ravno tako pravilen in upravičen kakor *i*, bodisi pri trdih ali pri mehkih deblih. Jaz sem se odločil za *u* brez ozira na trda ali na mehka debela; to pa zategadelj, ker piše tako pretežna večina slovenskih pisateljev in ker pišejo tako tudi naši južni bratje. Zakaj dasi sem te misli, da zavoljo ljube sloge in zavoljo knjižnega zblíževanja ne smemo odnehati niti v najmanjši stvari, kjer bi s tem žalili svojstvo slovenskega jezika, se mi vendar zdi nespametno delati umetne zapreke tam, kjer se Hrvatom z ozirom na govoročo našega naroda lahko približujemo. — Kako naj pišemo dalje: na visoki zeleni gori, pri svoji ljubi stari materi, ali pa: na visokej, zelenej gori, pri svojej ljubej starej materi? . . . Oboja oblika je pravilna. Toda če damo učencem v šoli v tej stvari popolno svobodo, bodo mešali *ej* in *i* ter mnogokrat pisali n. pr. na visokej zeleni gori, pri svojej ljubi starej materi . . ., kar se vendar ne more odbravati. Tudi tukaj sem se z ozirom na občno rabo odločil za *i*.

Takih in enakih podvojnih pravilnih oblik je vse polno v naši slovnici. Povsod sem sprejel, oziraje se na Pleteršnikov slovar, na Škrabčeve opazke in na občno pisavo veljavnih pisateljev, samo po eno obliko, da bi s tem učiteljem in učencem olajšal delo in učenje v šoli.

Ker se v tej knjigi nisem mogel ozirati na skladnjo, nekaterih sintaktičnih stvari in posebnosti se pa nikakor nisem mogel ogniti, sem jih nekoliko uvrstil v drugem poglavju na primernih mestih, zlasti pri pridevniku in zaimku, nekoliko pa v slovarju. Sploh pa sem v oblikoslovlju z malimi izjemami vso tvarino porazdelil na podstavi Sketove slovenske slovnice, ker je ta knjiga uvedena po vseh naših šolah, učiteljem in učencem tedaj dobro znana, in sem se smel zategadelj marsikatero stvar samo dotekniti, ko bi bil moral drugače obširneje razpravljati o njej.

Tretje poglavje razpravlja najprej o takih tvoritvah samostalnikov, pridevnikov in glagolov, ki jih pišemo v novejšem času mnogokrat napačno, n. pr. *mestjan*, *bralac*, *grižljaj*, *spisatelj*, *davkarija*, *gospodičina*, *živalica*, *pismice*, *družbin*, *božij*, *slovensk*, *plesnjiv*, *prejšni*, *daljni*, *sovetnik*, *vkrasti*, *ustopiti*, *vzpeti se* . . .; potem pa podaja pravila, kako nam je pisati domača in tuja osebna in krajna imena. Ker se v pisavi takih imen ne skladajo niti naši najboljši pisatelji in ker so tudi naše šolske knjige v tem oziru spisane po individualnih nazorih dotičnih pisateljev, je nastala v pisavi novih kakor starodobnih lastnih imen po šolah in časopisih velika zmešnjava, ki jo je treba na vsak način odpraviti; zakaj tega vendar ne moremo trpeti, da bi se pisalo *Odysej* poleg *Odisej*, *Muricocušlag* poleg *Mürzzuschlag*, *Škofjaloka* in *Škofja loka* poleg *Škofja Loka*, *Dolenja Vas* in *Dolenjavas* poleg *Dolénja vas*, *Novomesto* in *Novo Mesto* poleg *Novo mesto* . . . Komur bi se pravila, kako je v slovenščini pisati starodobna občna in lastna imena, zdela preobširna in prerazsežna, tisti naj pomisli, da ta knjiga ni namenjena samo gimnazijam, kjer učenci v tem oziru res ne potrebujejo toliko pravil, ampak tudi drugim šolam, v katerih dela učencem pisanje starodobnih imen veliko preglavico.

O pisavi novodobnih tujih krajnih imen sem v obče sprejel to načelo, da tam, kjer imamo Slovenci za tuje lastno ime že domačo ali pa slovenščini vsaj glasovno bliže stoječo obliko, nam je pisati to; kjer je pa nimamo, tam nam je pridržati za tuje ime neizpremenjeno tujo obliko ter ji, če je treba, v oklepaju dodati, kako se izgovarja slovenski. Tako n. pr. imamo za tuja imena *Leipzig*, *München*, *Roma*, *Quieto*, *Venezia*, *Paris*, *Arva*, *Turocz* . . . domača imena *Lipsko*, *Monakovo*, *Rim*, *Mirna*, *Benetke*, *Pariz*, *Orava*, *Turec* . . . Za imena, kakor *Basel*, *Mainz*, *Marseille*, *Schweiz* . . . smemo pisati slovenščini glasovno bliže stoječe stare oblike *Bazileja*, *Moguncija*, *Marsilija*, *Švica* . . . Kadar pa za tuja imena, kakor: *Meiningen*, *Mürzzuschlag*, *Wirtemberg*, *Ajaccio*, *Reggio*, *Gozzo*, *Autun*, *Bordeaux*, *Lille*, *Erzsebetvaros*, *Nyiregyháza*, *Rozsahegy*, *Csongrad* . . . nimamo domačih oblik, tedaj pridržimo tujo obliko ter pišemo: *Meiningen*, *Mürzzuschlag*, *Wirtemberg*, *Ajaccio* (*Ajačo*), *Reggio* (*Redžo*), *Gozzo* (*Goco*), *Autun* (*Otén*), *Bordeaux* (*Bordóz*), *Lille* (*Lil*), *Erzsebetvaros* (*Eržebetvaroš*), *Nyiregyháza* (*Njiredžháza*), *Rozsahegy* (*Rožahedž*), *Csongrad* (*Čongrad*) . . .

Osebna imena germanskih in romanskih narodov ostanejo tudi v slovenščini vedno neizpremenjena *Goethe*, *Schiller*, *Schiaparelli*, *Byron*, *Rousseau* . . .

S tem pa nečem reči, da bi v spisih, ki so namenjeni preprostemu narodu, tujih lastnih imen ne smeli pisati tako, kakor se izgovarjajo; saj bi jih narod drugače ne znal brati.

V četrtem poglavju se mi je zdelo potrebno podati nekoliko pravil tudi o besednem redu v slovenščini, ker smo se zadnja leta v tej važni stvari popolnoma ločili od narodne govoroče ter krenili na popolnoma napačno pot. Dotična pravila sem skoraj od besede do besede zajel iz razprave prečastitega gospoda p. Stanislava Škrabca o naših predslonicah in naslonicah v „Cvetju z vrtov sv. Frančiška“ (XIV., 1. 3. 4. in 5.). Napačna pisava slovenskih naslonic, kakor je zdaj sploh navadna, dela naš jezik „gekünstelt“; tako je rekel Miklošič ob neki priliki zadnja leta svojega življenja. V zadnjem zveku „Knezove knjižnice“ sem v Mencingerjevi povesti „Moja hoja na Triglav“ s pisateljevim privoljenjem pri tiskovni korekturi krenil na staro pot ter vse naslonice postavil tako, kakor jih govori narod in kakor zahteva p. Stanislav Škrabec. Veseli me, da je veljaven slovenski list tako pisanje izrecno pohvalil; s tem, da odkrito priznavamo napako, tudi kažemo, da se hočemo v prihodnje napake ogibati. (Konec prih.)

Močnikovo razštevanje.

(Spisal prof. L. Lavtar.)

(Dalje.)

Vse računanje v višjih številnih prostorih se naslanja na dekadično sestavo števil. O tej se govori navadno od začetka šolskega leta pri razširjanju številnega kroga nekoliko ur in potem se jo zapusti, dejal bi, za celo leto, ko bi nekateri slučajni učitelja ne primorali, da se pri računanju naslanja na njo. In vendar nam ponudi nova mera sredstvo, s katerim se dekadična sestava

števil prevaja v kri in meso. Ako primerjamo števila, obstoječa iz raznih dekadičnih enot z imenastimi števili n. pr. „3 D 4 E“ z „3 m 4 dm“, „5 S 6 D 2 E“ z „5 l 6 dl 2 cl“ itd., spoznamo, da so števila nekaka mnogomimenska števila; njihova imena so samo bolj abstraktna ko imena za mere. Na vsak način je torej umestno, da se pri razširjanju številnega kroga naslanjamo na mnogomimenska števila, n. pr. v številnem prostoru 1—100:

$$4 m 2 dm = . dm, \quad 9 dm 3 cm = . cm, \quad 6 leg 5 pol = . pol$$

$$2 D 3 E = . E, \quad 8 D 3 E = . E, \quad 4 D 6 E = . E$$

i. t. d., i. t. d.

Naslanjati se pa moramo pri vsakem računu bodisi pri ustnem, bodisi pri pismenem na računanje z mnogomimenskimi števili. Ako imam n. pr. učencem prisvajati stopnjo, izraženo s primerom „42 + 5“, izvršujemo poprej naloge, kakor:

$$4 m 2 dm + 5 dm = , \quad 8 leg 5 pol + 3 pole , \quad 6 l 4 dl + 2 dl = ,$$

$$2 D 3 E + 6 E = , \quad 4 D 2 E + 6 E , \quad 9 D 3 E + 2 E = ,$$

in potem šele preidemo na izvršitev nalog, kakor:

$$42 + 5 = , \quad 73 + 4 = , \quad 65 + 2 = \quad \text{i. t. d.}$$

S takim postopanjem doženemo, da prihaja izvršitev zadnjih nalog jasneja, da ponavljamo sistematično o merah, osobito pa prehaja dekadična sestava števil, katera med letom mnogokrat na vrsto pride, z ozirom na naslombo konkretnih primerov v kri in meso.

Kdor se hoče o takem postopanju natančneje poučiti, ta naj si ogleda moje računice in navedeni moj načrt; primer za pismeno razštevanje pa navedem v nastopnem. Oglejmo si najprej glavne stopnje pismenega razštevanja, katere izrazim na kratko s posebnimi primeri.

1. stopnja. Razštevanje z osnovnimi števili (96 : 3).
2. stopnja. Razštevanje z desetnicami (D), stoticami (S), i. t. d. (640 : 30); posebni slučajji te stopnje: razštevanje z 10, 100, 1000 i. t. d.
3. stopnja. Razštevanje z mešanimi celimi števili (4296 : 23).

To stopnjo razstavimo na 2 nižji stopnji: a) Količnik ima samo eno mesto (702 : 234, 2529 : 843). b) Količnik ima več mest (4296 : 23).

Podrobnih slučajev, kakor n. pr. razštevanje a) brez ostanka, b) z ostankom i. t. d., na katere se imamo pri pouku na vsak način ozirati, tukaj ne navajam, ker jih ne potrebujem v svojo svrhu. Omenim pa še, da se ima po mojem 3. šolsko leto (1—1000) samo s 1. stopnjo pečati, vse druge prepustimo prihodnjemu letu.

1. Stopnja (96 : 3).

Da se pri obravnavanju te stopnje ne nakopiči premnogo gradiva, seznanimo učence že pri ustnem razštevanju, katero sicer tudi pismeno izrazimo, mimogrede s pojmi: „razštevati, deljenec (dividend), delitelj (divizor), količnik (kvocijent)“ in z resnico „znesek ostane isti, ako število merimo ali delimo“. Za pismeno razštevanje nam ostane le izvajanje pravila in izurjenje v mehanski računanju.

Pred razvijanjem pravila za to stopnjo damo pa učencu še naloge, kakoršne so te-le:

1. 12 m : 5 = ? — Kaj dobimo, če delimo število metrov, in kaj nam ostane?
2. 54 l : 8 = ? — Kaj dobimo, če delimo število litrov, in kaj nam ostane?
3. 68 pol : 10 = ? — Kaj dobimo, če delimo število pol, in kaj nam ostane?

4. 34 E : 6 = ? — Kaj dobimo, če delimo število ednic, in kaj nam ostane?

5. 15 D : 4 = ? — Kaj dobimo, če delimo število desetice, in kaj nam ostane?

6. 58 S : 9 = ? — Kaj dobimo, če delimo število stotic, in kaj nam ostane?

Kaj dobimo torej in kaj nam ostane, ako delimo stotice, desetice, ednice?

S tem zadostimo tudi Močnikovemu postopanju, samo da ga osvetlimo s primeri. Da se pa ta misel učencev prime, preidemo na izvajanje pravila šele prihodnjo uro. — Po prejšnjem si moremo število 96 misliti kot mnogomimensko število „9 D 6 E“, in na prvi pogled vidimo, da imamo nalogo 96 : 3 v zmislu deljenja vršiti. Ker se pa hočemo na konkretne slučaje naslanjati, začnemo s primeri, kakor:

- 1.) 8 m 4 dm : 2, 2.) 6 l 4 dl 5 cl : 5, 3.) 9 buk. 4 lg. 5 pl. : 7 itd.

Take naloge rešujemo najprej ustmeno, vendar jih tudi napišemo; potem pa rečemo: „Zdaj pa hočemo vršitev teh nalog še natančneje napisati“:

$$1.) \begin{array}{r} 8 \text{ m } 4 \text{ dm} : 2 = 4 \text{ m } 2 \text{ dm}, \\ 2.) \begin{array}{r} 6 \text{ l } 4 \text{ dl } 5 \text{ cl} : 5 = 1 \text{ l } 2 \text{ dl } 9 \text{ cl}, \\ \hline 8 \text{ „} \\ - 4 \text{ dm} \\ \hline 4 \text{ „} \\ - \\ \hline 45 \text{ cl} \\ \hline 45 \text{ „} \end{array} \end{array}$$

Pri izvršitvi govôri:

2.) Petina od 6 l je 1 l, ker je 5 krat 1 l 5 l; 5 l napišemo pod 6 l in odštevamo, da vidimo, koliko litrov nam še ostane. — 1 l je 10 dl, in 4 dl je 14 dl, zato postavimo 4 dl doli. Petina od 14 dl sta 2 dl i. t. d.

Tako se govori in piše pri 1.) in pri vsakem drugem primeru. Ko smo učence v izvršitvi nalog 1. vrste popolnoma izurili, potem preidemo na naloge:

- 1.) 9 D 3 E : 3, 2.) 7 S 6 D 4 E : 4, 3.) 8 S 6 D 4 E : 5, itd.

Vrše se take naloge takisto kakor predstoječe, samo da imamo tu imena E, D, S i. t. d. namesto imen za mere. — Pozneje, ne v isti uri, preidemo na naloge, kakor:

- 1.) 96 : 3, 2.) 756 : 6, 3.) 939 : 5 i. t. d.

Tu imen E, D i. t. d. ne napišemo, vendar pa pri izvršitvi še zmerom govorimo: „Tretjina od 9 D so 3 D i. t. d.“ kakor v prejšnjem. — Pozneje, ne v isti uri, izpuščamo tudi pri govorjenju ta imena, vendar pa računamo v zmislu deljenja. „Tretjina od 9 je 3, 3 krat 3 je 9 i. t. d.“ Zdaj že delajo otroci mehanično, vendar pa v zmislu deljenja. Ko si pa otroci ta mahanizem prisvoje, potem prevodimo način razštevanja na navadno merjenje. Ako govorimo „tretjina od 9“ ali „3 v 9“, „tretjina od 6“ ali „3 v 6“, dobimo isti znesek in od zdaj zanaprej hočemo te naloge tako reševati:

96 : 3 = 32, 3 v 9 je 3 krat, 3 krat 3 je 9, 9 od 9 ne ostane nič.

$$\begin{array}{r} 9 \\ - 6 \\ \hline 3 \\ 3 \text{ v } 6 \text{ je } 2 \text{ krat i. t. d.} \end{array}$$

Ta mehanizem zdaj izurimo. — Pozneje pa vse to obravnavanje na kratko ponavljamo, da dobimo celo sliko te stopnje. N. pr. Izvrši naslednje naloge v zmislu deljenja:

- 1.) 8 m 4 dm 3 cm : 3, 2.) 9 S 3 D 5 E : 5, 3.) 648 : 7.

Zadnjo nalogo izvrši tudi a) v zmislu deljenja na kratko, b) v zmislu merjenja na kratko. — Kako torej

razštevamo cela števila z osnovnimi? — Cela števila razštevamo z osnovnimi, ako razštevamo E , D , S , začetni pa moramo pri najvišjem mestu. Za pravilom pridejo vaje, pridevši jim tudi take kakor so te-le:

1.) $86 m : 2 m$, 2.) $95 m : 3 m$, 3.) $64 D : 2 D$ itd., pri katerih najprej govorimo: $2 m$ sta v $86 m$ tolikokrat, kolikorkrat je 2 v 86 ; razštevati imamo torej 86 z 2 . — Isto velja za vse druge naloge. Pozneje se izvršujejo take naloge mehanično kratko.

2. stopnja ($640 : 30$, $520 : 10$).

Tudi za to stopnjo jemljemo 3 vrste nalog, katere rešujemo v zmislu merjenja.

1.) $460 dm : 20 dm$, 2.) $534 dl : 50 dl$, 3.) $684 pol : 40 pol$, itd.

Rešitev: 1.) Pri tej nalogi izpremenimo dm na m , potem dobimo $46 m : 2 m$, kar pa že znamo po 1. stopnji izvršiti. — Učenci izračunajo. — Takisto obravnavamo vse druge naloge.

1.) $690 E : 30 E$, 2.) $542 E : 60 E$, 3.) $964 E : 40 E$, i. t. d.

Rešitev: 1.) Pri tej nalogi izpremenimo E na D , potem dobimo $69 D : 3 D$, kar pa že znamo po 1. stopnji izvršiti. — Učenci izračunajo. — Takisto obravnavamo vse druge naloge.

1.) $840 : 60$, 2.) $650 : 30$, 3.) $792 : 50$, i. t. d.

Rešitev: 1.) $60 E$ je v $840 E$ tolikokrat, kolikorkrat je $6 D$ v $84 D$ ali 6 v 84 ; to nalogo torej napišemo:

$$840 : 60 \text{ ali } 84 : 6$$

Zdaj se 84 s 6 razševa. — Takisto rešujemo vse druge naloge. — Pozneje okrajšamo pisavo in sicer

$$840 : 60 =$$

Razševanje se izvrši.

Tudi ta stopnja se ne obravnava v eni, ampak vsaj v tolikih urah, kolikor vrst je nalog. Pozneje se pa poda učencem cela slika te stopnje skupaj, kakor kažejo naslednje naloge:

1.) $840 dm : 30 dm$, 2.) $742 E : 60 E$, 3.) $924 : 40$

Pri 3. primeru se najprej govori: $40 E$ je v $924 E$ tolikokrat, kolikorkrat so $4 D$ v $92 D$ i. t. d. — Končno se pa vrši na kratko:

$$924 : 40$$

Še nekoliko takih primerov kakor je zadnji.

Pravilo: Cela števila razštevamo z D tako, kakor z osnovnimi števili, samo da odrežemo v dividendu ednice za ostanek, v divizorju pa ničlo.

Vaje v mehanizmu. — Tem vajam pridenemo še kot posebne vaje „razševanje z 10 “, n. pr. $640 : 10$, $542 : 10$. Pri tem postopamo najpred daljši pot in govorimo:

$$640 : 10 = 64$$

$$\begin{array}{r} 6 \\ - 4 \\ \hline 4 \end{array}$$

1 je v 6 je 6 krat, 6 krat 1 je 6 , ne ostane nič itd. Ko smo izvršili nekoliko primerov, spoznajo že učenci sami, da se more znesek kar naravnost napisati.

Pravilo: Celo število razštevamo z 10 , ako odrežemo dividendu ednice za ostanek.

Vaje v kratkem mehanizmu. — Z „ 10 “ se pa more tudi tako razštevati kakor z osnovnimi števili.

Tako, kakor se je obravnavalo razševanje z D , se tudi obravnava razševanje s S , pri katerem se pride do pravila:

Tudi s stoticami razštevamo cela števila tako kakor z osnovnimi števili, samo da odrežemo v dividendu D in E za ostanek v divizorju pa ničli.

Vaje v mehanizmu. — Tem vajam pridenemo še kot posebne vaje „razševanje s 100 “, n. pr. $4500 : 100$, $8762 : 100$. Postopanje pri tem je podobno onemu za razševanje z 10 .

Pravilo: Celo število razštevamo s 100 , ako odrežemo dividendu D in E za ostanek.

(Dalje prih.)

Književnost in umetnost.

Zlati jubilej preljubega cesarja Frančiška Jožefa I., ki ljubi in vodi svoje narode kot pravi oče že petdeset let. Slavnostni spis za jubilejno leto 1898. Ta lepa jubilejna knjiga, koju smo omenili že v 12. številki našega lista in bode izšla v zalogi J. Giontinija v Ljubljani, je že v tisku. Obsegala bode kakih pet tiskovnih pol ter razpravljala v dva in dvajsetih poglavjih najvažnejše točke iz življenja in delovanja našega vladarja in členov vladarske hiše, kolikor je potrebno za ljudskošolsko mladino. Pa tudi zunanja oblika „jubilejne knjige“ bo kaj lepa in priključiva ter kazala že na prvi pogled slavnosti značaj. Krasilo jo bo petnajst prelepih slik, ki bodo pojasnjevale mladim čitateljem nje vsebino.

„Zabavni listi za slovensko mladino.“ Mladina je bodočnost vsakega naroda; naša prva dolžnost pa bodi, da skrbimo za boljšo bodočnost narodovo. To pa dosežemo s poukom in dobrim berivom. Tega prepričanja je tudi odbor „društva za zgradbo učit. konvikta v Ljubljani“, ki je začel izdajati „Zabavne liste“. Prvi snopič je ravnokar izšel v Miličevi tiskarnici v Ljubljani. Upamo, da bo slovensko učiteljstvo pridno naročevalo ta mladinski spis za šolarske knjižnice, saj, kar je zastala Gabrščkova „Knj. za ml.“, je vladala na polju mladinskega slovstva pravcata suša. Pravijo, da so izšli o Veliki noči tudi „Pomladni glasi“, a nam ni nič znano o tem.

„Knjižnica za mladino.“ — Češki pisatelj Karol Zákoncký, čegar krasno povest „Plemenita srca“ je prinesla v prevodu imenovana knjižnica, je pisal založniku med drugim tudi te besede: „Kar oduševljen sem radi Vaše prelepe „K. z. m.“ Zares, želel bi si nekaj podobnega tudi pri nas. Mi Čehi imamo sicer mnogo knjižnic za mladino, ali tako cene in lepe nimamo.“ — Takb sodi Čeh, ki je izdal že lepo število spisov za češko mladež. Torej niti Čehi nimajo tako cenega in tako lepega književnega podjetja, kakor je bila naša „K. za m.“, a morala je prenehati, ker ima založnik še danes nad 600 gld. deficita. In vendar je ta knjižnica vsaj nekoliko napolnila grozno praznoto — dobrega berila za slov. mladež! Kakor nam poroča g. založnik, ima še za okroglih 1600 gld. blaga v zalogi. Pozivljemo slovensko učiteljstvo, da stori svojo dolžnost, da se ta zaloga čimpreje razpeča. Gosp. Gabršček je že mnogo storil in žrtvoval v korist slovenskemu šolstvu, in zaradi tega je dolžnost slovenskega učiteljstva, da njega v prvi vrsti podpira v tiskarskih in založniških rečeh. — V tem slučaju se pa g. A. G. zaveže, da bo daroval od kosmatega dohodka, kar bi mu dalo učiteljstvo na Kranjskem dobička kot tiskarju, 10% „učiteljskemu konviktu“.

Pesmarica „Glasbene Matice“. Zbori za štiri moške glasove. Uredil Josip Čerin, koncertni vodja. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1897. — Cena 2 gld. 50 kr. „Pesmarica“ je vsestransko izvrstno urejena ter opremljena s točnimi, jednatimi životopisi glasbeni-